

KEEL: muutub korraldajate pingutustele vaatamata

Eesti keel kaitseb end võõraste eest

Keelevigadest sünnivad uued reeglid ja võimalused

TIIT KÄNDLER

Kõik maailma keeled, millel on kõnelejaid, muutuvad, vaatamata igasugustele pingutustele. Keelekorraldajatel pole õnnestunud seda kuidagi tõkestada, tõdeb Tallinna Pedagoogikaülikooli professor Martin Ehala.

1960. aastatel löid vaidlused eesti keele üle eriti lõkkele. Kuid keelt korraldatakse mujalgi kui Eestis. "Eriti püüavad võõrmõjusid keelest eemal hoida prantslased. Inglise keel ei näe sellega erilist vaeva. Üldiselt korraldavad väiksemad keeled ennast rohkem kui suured," ütleb Cambridge'i Ülikoolis keeleteaduse alal doktorikraadi kaitsnud Ehala. Eestis töötas 80. aastate alguseni vabariiklik õigekeelsuskomisjon. Nüüd on Emakeele Seltsi keeletoimkond see soovitaja, kes püüab eesti keelt suunata.

Muutus sünnib veast

Millest saab aru, et nüüd on grammatika või sõnajärg veidi muutunud? "See on sageli üsna märkamatut protsessi," selgitab Ehala. "Igasugune muutus algab veast – kõrvalekaldest vanast normist." Häälendus võib aga muutuda nii õrnalt, et seda ei pandagi tähele. Nii on muutunud sõnas "tere" e-häälik peaaegu et ä-häälikuks. Ühel hetkel ei tajuta uudsust enam veana - vana ja uus esinevad kõrvuti. Vahel on muutus seotud põlvkonnaga ja selle vahetudes muutub ka keel.

Ehala sõnul on keel ennast ise organiseeriv süsteem, mis püüdleb stabiilsuse poole. Keele väikestes allsüsteemides esineb ebastabiilsuse hetki. Keele kõnelejaskond teeb vigu, ent vead nivelleerivad üksteist. Ühel hetkel võib tekkida olukord, kus inimene ei tea, mis on õige, kus vead on kõneleja jaoks võimalused. Reegel muutub ähmaseks ja vead sagedasemad. Sellises segaduses püüab inimene otsida korda ning loob uue reegli.

Ehala toob näiteks sellise sõnatüübi nagu "kontsert". Rõhk on viimasel silbil ning sõna peaks käänduma kontsert-kontserdi-kontserti. Ometi on rühumall läinud kaduma ning sõna käänatakse kontserdi-kontserdit. "Selle lahenduse

Tallinna Pedagoogikaülikooli professori Martin Ehala meelest ei taha eestlased eriti, et keegi võõras nende keele ära õpiks.

RAUNO VOLMAR

peale annab tulla," naerab ta.

Kirjakeel on paljuski kokkulepeline, et eri kihelkonnad üksteisest aru saaksid. Ent keelt surub ka muu maailm. Nõnda tuleb seda pidevalt ümber õppida. Eesti keeles näiteks on laialdaselt kasutusel topelteitus, inglise keeles seda heaks tooniks ei peeta. "Mina ei tee seda mitte" või "I can't get no satisfaction" mõjuvad keeletaustadel erinevalt.

Võõras ohustab

Mis on keeles kõige tundlikum, mis esmalt muutub? "Kõige esimesena tulevad võõrsõnad," ütleb Ehala. Uue mõiste või asjaga kaasneb sageli ka uus sõna. Või kui mõni keel muutub eriti prestiižseks, toob seegi kaasa uusi sõnu

ja väljendeid, uusi "tossusid". Tegelikult hakatakse modelleerima teise keele mallide järgi.

"Me võime üht sündmust kirjeldada kahte moodi. Isa andis poistele tappa või poisid said isa käest tappa. Igale keelele on tava kirjeldada asju veidi erinevalt. Eestlane ütleb "Mul on külm", venelane samuti, inglase aga "I am cold," toob Ehala näite.

Kui keel on täis võõrsõnu, ei toimi see enam identiteedikandjana nii hästi, sest ka võõramaalane võib sellest aru saada. Kui aga sõnavara on keele enda oma, ent kasutatakse teise keele modelleerimismalli, ei saa teise keele kõneleja asjast aru.

"Meie emakeele olukord on minu arvates täiesti rahuldav," arvab eesti keele vormiõpetust ja emakee-

lit õpetav Ehala. "Keel toimib kirja-keelena, kõrghariduses, teaduses. Üliõpilaste kõnes pole igatahes taju, et see oleks väga palju muutunud."

Hoiab lahustumast

Rahvus identifitseerib end mitmeti. Religiooni, kultuuri, rassi kaudu. Keel on tihtipeale üks määravamaid. Väikesed, suurte rahvaste mõju all olevad rahvad on tihti osa oma kultuurist kokku laenanud. Nii ka eestlased. Kui asendada eesti keel näiteks saksa keelega, ei saaks eestlased end sakslastest eristada. Keel on eestlase jaoks põhiline ja võibolla ka ainus grupi kuuluvust defineeriv tunnus. See on nagu päästerõngas, mis hoiab lahustumast.

"Selliste rahvaste keeled hakkavad oma grammatiliselt struktuurilt muutuma keerulisemaks," ütleb Ehala. Need keeled kujunevad korporatiivseteks, nii et neid on raske ära õppida. "Eesti keel on minu meelest korporatiivne keel. Välte- ja astmevaheldus ei täida peaaegu mingit rolli, saaks lihtsalt. Kas tegelikult tahetakse, et venelased eesti keele ära õpiwad? Ei taheta."

Vastupidiselt inglastele suhtuvad eestlased aktsenti tõrjuvalt. Kui võõramaalane kirjutab kursusetöö, ja teeb selles mõned vead, mida vältida on kõrgem pilootaaz, ei lepita, et töö on arusaadav. Latt on keeleliselt seatud kõrgele ning meie keelemaale ei taheta kedagi lasta.